

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГАРМОНІЇ В ЕКІПАЖАХ СУДЕН

GENDER EQUALITY AND THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL HARMONY IN SHIP CREWS

Продуктивний технічний розвиток галузі морського транспорту висуває вимоги до забезпечення високих стандартів безпеки мореплавства та ефективності праці кожного члена екіпажу. У статті проаналізовано та розкрито проблему гендерної рівності у контексті соціально-психологічного клімату на судах морського та внутрішнього водного транспорту. Подано аналіз психологічного стану жінок та чоловіків, які працюють в змішаних екіпажах та стикаються з основними викликами в екстремальних умовах. Проаналізовано вплив на продуктивність роботи та безпеку судноплавства в цілому. Порушено питання дискримінації, гендерним стереотипам та рекомендації впровадження системи інклюзивності. Згідно дослідження можемо визначити, що позитивний соціально-психологічний клімат безпосередньо впливає на продуктивність членів екіпажу судна, що, в свою чергу, знижує ризик виникнення конфліктних ситуацій.

Розглядаються міжнародні ініціативи, зокрема програми ІМО та ISWAN, спрямовані на подолання гендерних бар'єрів та створення інклюзивного середовища. Особливу увагу приділяється питанням лідерства, довіри та підтримки, які є ключовими для забезпечення безпеки та продуктивності. Важливість впровадження політик нульової толерантності до дискримінації та розвитку лідерських навичок підкреслюється як основа для покращення умов праці у морському секторі.

Постійне вдосконалення своїх підходів до управління, комунікації та підтримки екіпажу, професійних компетенцій, глибоке розуміння людської поведінки та відкритість до зворотнього зв'язку сприяють формуванню сприятливих стосунків в екіпажі.

Перспективою подальших досліджень є розробка практичних рекомендацій для покращення інклюзивного середовища на судні в контексті встановлення толерантних взаємовідносин та атмосфери взаємоповаги.

Ключові слова: гендерна рівність, психологічний клімат, екіпаж, інклюзивність, безпека судноплавства.

The desire for meaning and the general psychological state of civilians who have not changed their place of residence since the beginning of the war in Ukraine are studied. The will to meaning is seen as an active search for meaning in one's life or specific situations.

War is a complex phenomenon that tests basic meanings, forcing people to rethink their place in the world. Wartime increases the vulnerability of the civilian population to traumatic events. Anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder are the most common mental health problems reported among war-affected populations. Based on the psychological signs identified by the authors, we selected the following psychological characteristics in order to study their relationship with the desire for meaning: general psychological state, level of anxiety, depression.

The results of an empirical study of the desire for meaning, and its connection with the selected characteristics are presented. According to them, in July 2022, 75% of respondents showed a high level of presence and search for meaning, in July 2024, only 50% of respondents showed a high level of having meaning and searching for meaning. In 2022, the desire for meaning was higher in people with high LSI, and lower in people with increased levels of anxiety and depression. The desire for meaning is higher in people with a lower LSI, and a higher level of anxiety and depression in 2024, which confirms the main tenets of logotherapy. High rates of anxiety and depression can portend a possible fall into an existential vacuum or indicate that a person is already in one. Based on the data obtained, recommendations are given for the psychologist's work with civilian Ukrainians who have not changed their place of residence since the beginning of the war.

Key words: meaning of life, desire for meaning, anxiety, depression, existential vacuum, logotherapy.

УДК 159.923.5: 159.938.363.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.34>

Сорока О.М.

д.психол.н.,
доцент кафедри навігації
і управління судном
Дунайський інститут
Національного університету
«Одеська морська академія»

Сошніков С.Г.

капітан далекого плавання,
старший викладач кафедри навігації
і управління судном
Дунайський інститут
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми. Продуктивний технічний розвиток галузі морського транспорту ставить вимоги у забезпеченні високого рівня стандартів безпеки мореплавства та значної ефективності праці кожного з членів екіпажу судна. Тому і важливим постає питання гендерної рівності, що безпосередньо впливає на соціально-психологічний клімат у змішаному екіпажі.

Гендерна рівність у змішаних екіпажах передбачає рівний доступ до професійного розвитку, справедливий розподіл обов'язків та рівне ставлення незалежно від статі. Однак на практиці її досягнення стикається

з низкою викликів. Зокрема, жінки в морській галузі часто стикаються із стереотипними уявленнями щодо їхніх можливостей, дискримінацією при прийнятті на роботу, а також недостатністю адаптаційних програм, що враховують специфіку змішаних екіпажів. Це призводить до обмеженої участі жінок у ключових ролях і загального недовикористання їхнього потенціалу.

Разом із цим, дослідження свідчать, що інклюзивні екіпажі, де жінки та чоловіки працюють на рівних, демонструють вищу ефективність та здатність до командної роботи. Вони також здатні краще реагувати на стре-

сові ситуації, оскільки різноманітність поглядів сприяє більш зваженим і творчим рішенням. Формування позитивного психологічного клімату, в якому всі члени екіпажу почуваються комфортно, є важливим елементом забезпечення безпеки судноплавства та продуктивності праці.

Актуальність нашого дослідження зумовлена підвищеною увагою до питання інклюзивності (середовища взаєморозуміння) з боку міжнародних організацій, таких як ІМО, що активно просувають принципи гендерної рівності у морській галузі. Зокрема, програми ІМО, спрямовані на розширення можливостей жінок у морській галузі, наголошують на важливості подолання бар'єрів, створення рівних умов для роботи та впровадження політик нульової толерантності до дискримінації.

Позитивний психологічний клімат у змішаних екіпажах є основоположним фактором, що регулює можливість членів екіпажу адаптуватися до особливих умов роботи, справлятися зі стресом та приймати професійно обґрунтовані рішення. Важливим аспектом є розвиток програм підтримки жінок на борту, створення умов для гармонійної взаємодії та формування культури поваги й співпраці, що зрештою підвищує ефективність і безпеку мореплавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Гендерну рівність у судноплавстві досліджували численні науковці та міжнародні організації, зокрема Міжнародна морська організація (ІМО), яка активно підтримує ініціативи щодо збільшення участі жінок у морській галузі. Питання щодо підвищення ролі жінок у морській галузі піднімає Міжнародна організація праці (ILO МОП), Міжнародна палата судноплавства (ICS) і Міжнародна федерація транспортників (ITF). Вказані організації спільно розробили рекомендації для судноплавних компаній, моряків і організацій моряків щодо усунення насильства та булінгу на міжнародних торговельних судах. Особливу роль в підтримці гендерної рівності та підтримки моряків жінок відіграє Міжнародна жіноча асоціація судноплавства та торгівлі (WISTA International), яка спільно з ІМО у вересні 2024 року розпочала друге опитування «Жінки в морській галузі» з метою збору важливих базових даних про участь жінок у морській та океанічних галузях, що є частиною багаторічних зусиль ІМО, спрямованих на розширення прав і можливостей жінок на досягнення гендерного балансу в морському секторі.

Згідно психологічного аналізу саморегуляції і копінг-поведінки фахівців морського транспорту можна визначити, що фахівцям-жінкам сказаного профілю є притаманними соціально прийнятні моделі стрес-долаючої поведінки, ніж фахівцям чоловічої статі. Це вказує на те, що жінки можуть вирішувати неприємні ситуа-

ції традиційними способами з дотриманням суспільних норм поведінки: організовано та передбачувано, ніж чоловіки [5, с. 112].

Питання гендерної рівності у морегосподарському комплексі є актуальним і тематикою досліджень і багатьох науковців: професорка Джейн Барретт, доктор Крістофер Перрі, докторка Марія Гомес, докторка Анна Сміт, професор Ганс Беккер, Олена Карпова, Наталія Гордієнко, Ганна Сидоренко та інші.

Дослідження професорки Джейн Барретт з університету Саутгемптона показали, що збільшення кадрового складу жінок у морській галузі сприяє розвитку інклюзивного середовища, яке забезпечує позитивний клімат всередині екіпажу.

Доктор Крістофер Перрі з університету Мальме (Швеція) у своїх дослідженнях вказує на вплив гендерних стереотипів на професійне становлення жінки у морському судноплавстві. Дослідник акцентує увагу на тому, що існуючі бар'єри (дискримінація, нерівність можливостей) є одним з основних причин недостатньої представленості жінки-моряка.

В свою чергу, доктор, дослідник Мадридського університету Марія Гомес зосереджується на впливі корпоративної культури на участь жінок у судноплавних компаніях. Вона підкреслює, що впровадження політики гендерної рівності, такої як створення програм підтримки кар'єри жінок та наставництва, допоможе залучити більше жінок до морського сектору.

Дослідники питання жінок у морській промисловості аналізують і психофізіологічні особливості. Згідно з дослідженням професора Ганса Беккера, жінки-морячки демонструють більш високий рівень стресостійкості в кризових або особливих ситуаціях через свою здатність конструктивно справлятися з вказаними ситуаціями, що, в свою чергу, дозволить ефективно долати труднощі, бар'єри, вирішувати конфлікти, особливо в змішаних екіпажах.

Пані Олена Карпова (Одеський національний морський університет) порушує питання гендерної нерівності у морському середовищі у своїх дослідженнях, зосереджуючись на аналізі кар'єрних можливостей у судноплавних компаніях та на ролі освіти у подоланні гендерних бар'єрів. Дослідниця розкрила, що українські жінки стикаються з дискримінацією не лише на борту суден, але й під час працевлаштування у міжнародних компаніях.

Мгеладзе М. та Путкаралзе Н. у своїй науковій статті представили аналіз ситуації в області гендерної рівності стосовно жінок Грузії. Матеріал включає в себе вивчення відповідного міжнародного морського права, грузинського законодавства, а також внутрішніх правил. Надаються рекомендації про те, яким чином морська промисловість може розширювати

можливості жінок у плані використання у цій галузі, особливо з урахуванням того, що вона стає більш залежною від технологій [2, с. 256].

Таким чином, вивчення гендерної рівності в морському середовищі є міждисциплінарним предметом вивчення, що охоплює соціологію, психологію, економіку та управління бізнесом. Робота вчених і рекомендації міжнародних організацій створюють платформу для досягнення реальної рівності в судноплавній галузі.

Дослідження гендерної рівності як в Україні так і у світі є важливим компонентом інтеграції в міжнародні стандарти.

Мета статті – здійснити аналіз гендерної рівності у контексті психологічного клімату морського екіпажу при виконанні професійних обов'язків на судні та дослідити вплив психологічного стану членів змішаного екіпажу на продуктивність роботи та безпеку.

Виклад основного матеріалу. Питання гендерної рівності в сучасному столітті є актуальним в багатьох сферах життєдіяльності людини. Особливо гострим постає питання, коли професійна сфера впроваджена в особливих умовах. Так і в судноплаванні питання гендерної рівності актуальне, але все ж таки залишається недосягнутою метою. Згідно статистики, жінки становлять менше 2 % моряків у світі [6, с. 45]. Відповідно, можна виокремити певні обмеження:

- гендерні стереотипи, які дуже часто базуються на упередженнях щодо фізичної підготовки, емоційної невірноваженості, неможливості працювати в екстремальних ситуаціях. Саме такі уявлення знижують авторитет жінок у змішаних екіпажах. Це в свою чергу впливає на кар'єрний ріст жінки у морегосподарській галузі;

- недостатня адаптація до умов праці (відсутність належних умов життєдіяльності та засобів безпеки);

- соціалізація. Конфлікте нарощування та упереджене ставлення під час виконання професійних обов'язків.

Особи жіночої статі часто зустрічаються із заниженим очікуванням з приводу їх професійної придатності. Проте міжнародні організації постійно обговорюють цю проблематику. Наприклад, морська організація ІМО запустили програму «Жінки в морській галузі», яка направлена на підтримку участі жінок у професійній морській освіті та кар'єрі [6, с. 12].

Наразі створюється робоча група експертів з гендерних питань в United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development для розробки стратегій та надання експертних рекомендацій щодо врахування гендерних аспектів для реалізації.

Сприятливий психологічний клімат в змішаних екіпажах відіграє значну роль та визначається певними чинниками.

1. Довіра та взаємопідтримка між членами екіпажу.

2. Лідерство, що сприяє атмосфері взаємодопомоги (інклюзивності).

3. Конфліктність, що призводить до підвищення рівня стресу та зниження продуктивності роботи [4, с. 76].

Згідно досліджень, екіпажі зі сприятливим позитивним психологічним кліматом демонструють вищу стійкість до кризових ситуацій та менший рівень помилок у роботі [8, с. 98].

У 2023 році жінки, що працюють у морській галузі, більш ніж утричі частіше за чоловіків зверталися на гарячі лінії ISWAN щодо проблем, пов'язаних з образами, знущаннями, домаганнями, дискримінацією та насильством, а також більш ніж удвічі частіше порушували питання, пов'язані з психічним здоров'ям [9].

В 2024 році ІМО та Міжнародна мережа соціального забезпечення та допомоги морякам (ISWAN) розпочала глобальну кампанію: «Безпека на морі... для цього потрібні всі ми!», приділяючи особливу увагу ролі, яку чоловіки-моряки можуть відігравати як союзники в підтримці колег-жінок [10].

Ефективна підтримка та союзництво цінні для жінок-моряків, особливо на торговельних судах, коли вона є єдиною жінкою на своєму судні або в команді. Психологічні проблеми, що виникають у жінок, які обирають морську кар'єру, широко відомі: від випадків жорстокого поводження, знущань, домагань, дискримінації та насильства до відсутності належного захисного обладнання або санітарних умов. Ці випадки є додатковими перешкодами на шляху жінок до безпечної та корисної кар'єри в морській галузі.

Через міжнародний, багатокультурний характер мореплавання багато жінок-моряків у певний момент своєї кар'єри відчуватимуть почуття, що вони «єдині». У цей час дуже важлива союзницька підтримка жінок, яку можуть надати всі моряки чоловіки, старші офіцери, морські роботодавці та інші ключові зацікавлені сторони, щоб допомогти створити довіру і психологічну безпеку у своїй команді.

Створення культури союзництва на борту судна має багатогранні переваги. На індивідуальному рівні союзництво може поліпшити добробут моряків, підтримати їхнє професійне та особисте зростання і задоволення; може допомогти створити більш здорове, безпечне і продуктивне робоче середовище. При цьому союзництво корисне на рівні всього сектору, оскільки воно призводить до зниження шкідливої міжособистісної поведінки і тим самим допомагає підвищити загальний рівень безпеки у галузі.

Вирішальна роль у створенні культури союзництва та безпеки на судні залежить від ефективного лідерства. Керівники на всіх рів-

нях повинні реагувати і встановлювати межі прийнятної поведінки, підходити активно до розв'язання проблеми неналежної поведінки, а не замовчувати утиски, переслідування і знущання.

Замовчування утисків, переслідувань і знущань у змішаних екіпажах призводить до серйозних негативних наслідків і для всіх членів команди. Ефективність роботи при такому розкладі знижується, руйнується психологічна безпека. Коли член екіпажу замовчує проблему, це призводить до втрати довіри і до колег, і до керівництва, відчуваючи при цьому себе беззахисним. Відповідно, замовчування посилює токсичну поведінку агресора(ів), тому що він розуміє, що його дії безкарні, а це призводить до ескалації конфліктів. Атмосфера в екіпажі може бути напруженою в таких умовах, мотивація працюючих знижується, накопичується стрес, емоційне вигорання та навіть серйозні психологічні травми. Дуже часто в таких ситуаціях компетентні члени екіпажу залишають компанію, щоб уникнути ворожого середовища, що, в свою чергу, створює негативний імідж або спричинити юридичні наслідки, якщо утиски стають публічними.

У морській сфері такі ризики можуть мати критичний вплив на виконання професійних обов'язків і дотримання міжнародних стандартів. Замовчування утисків, переслідувань і знущань поглиблюють проблеми. Тому дуже важливо створювати правильний соціально-психологічний клімат в екіпажі з відкритими стосунками в середині.

Щоб створювати довіру і психологічну безпеку у своїй команді лідери повинні постійно навчатися і розвивати свої лідерські навички. Це постійна програма навчання лідерства, яка повинна починатися з курсантських часів і має відбуватися крок за кроком протягом всього професійного життя, враховуючи всі складні зміни що відбуваються у морській галузі. Створення довіри в команді призводить до психологічної безпеки, а це, в свою чергу, є ключовим завданням для кожного лідера, що потребує, відповідно, постійного набуття лідерських навичок. Жінки-офіцери мають адаптуватися до складних змін, які відбуваються в морегосподарській галузі. Необхідно постійно вдосконалювати свої підходи до управління, комунікації та підтримки екіпажу. Послідовне вдосконалення професійних компетенцій, глибоке розуміння людської поведінки та відкритість до зворотнього зв'язку сприяють формуванню сприятливих стосунків в екіпажі.

В свою чергу, зворотній зв'язок має бути відкритим, враховуючи культурні особливості всіх членів екіпажу. По-перше, висловлювати повагу: визнавати позитивні аспекти роботи

чи поведінки. По-друге, конкретизувати: уникати загальних фраз, чітко рояснювати ситуацію. По-третє, не критикувати: орієнтуватися на вирішення, формулювати зворотній зв'язок у формі пропозиції чи запитання. По-четверте, враховувати ментальне поле: уникати жестів або фраз, які можуть бути некоректно інтерпретовані через традиції. По-п'яте, діалог: запрошуйте до обговорення. По-шосте, підтримка: демонструйте вашу готовність допомогти. Такі позиції сприяють формуванню довірливих відносин, відкритості та ефективного спілкуванню в змішаних екіпажах, що є надзвичайно важливим.

Для поліпшення проблеми гендерної рівності у контексті психологічного клімату на судах морського та внутрішнього водного транспорту необхідно:

- впровадити спеціальні компетентності до освітньо-професійних програм морських вищих навчальних закладів, як «Здатність забезпечувати ефективну комунікацію між членами екіпажу та управляти конфліктними ситуаціями з урахуванням психологічних особливостей і професійних вимог роботи на судні в змішаних екіпажах» для набуття навичок взаємодії та ефективної комунікації;

- розробити правила поведінки та механізми боротьби з дискримінацією;

- проводити регулярно оцінювання психологічного клімату екіпажу (анкетування, анонімне опитування, спеціальні мітинги).

Висновки. Поняття гендерної рівності є актуальним у морегосподарській діяльності. У створенні позитивного психологічного клімату в морському екіпажі відіграє значущу роль, тому що сприяє продуктивності членів екіпажу, зменшенню конфліктів, забезпечуючи безпеку судноплавства.

Перспективами подальших досліджень є:

- розробка інноваційних методів оцінки психологічного клімату;

- вивчення довгострокових ефектів інклюзивних практик;

- аналіз ефективності програм підтримки жінок у морській галузі;

- розробка практичних рекомендацій для покращення інклюзивного середовища на судні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іваненко І.П. Гендерна рівність у судноплавстві: сучасні виклики. *Морський журнал*. 2023. № 2. С. 42–47.
2. Мгеладзе М., Путкаралзе Н. Морська промисловість і роль жінок-моряків: нормативно-правова база. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 250–257.
3. Ткачук Т., Мягких А. Гендерні особливості копінг-поведінки чоловіків та жінок. *HUMANITARIUM*. 2019. № 42. С. 181–188.

4. Петров С.А., Бондаренко О.В. Психологічний клімат у змішаних екіпажах. *Наукові записки*. 2020. № 4. С. 72–79.
5. Сорока О.М. Психологічний аналіз саморегуляції і копінг-поведінки фахівця морського транспорту у стресових ситуаціях: гендерний аспект. *Психологічний журнал*. 2024. № 13. С. 107–113.
6. International Maritime Organization. Women in Maritime Programme. IMO Publications, 2022. 123 p.
7. Mayor E. Gender roles and traits in stress and health. *Frontiers in Psychology*, 2015. № 6 (779). P. 1–7.
8. Smith J., Green T. Crew Mental Health and Safety in Maritime Industry // *Maritime Studies*. 2021. Vol. 34. P. 85–102.
9. ISWAN launches sector-wide campaign promoting allyship at sea. URL: <https://www.iswan.org.uk/news/iswan-launches-sector-wide-campaign-promoting-allyship-at-sea/> (дата звернення: 01.12.2024).
10. Нехай ваш голос буде почутий: Розпочато опитування IMO-WISTA «Жінки в морській галузі». URL: <https://mtwtu.org.ua/news/nehaj-vas-golos-bude-pocutij-rozprocato-opituvanna-imo-wista-zinki-v-morskij-galuzi> (дата звернення: 01.12.2024).